

เทคนิคการใช้แบบสอบถามสำหรับการวิจัยทางการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์

กระผมได้รับการขอร้องให้มาพูดเรื่อง “เทคนิคการใช้แบบสอบถามสำหรับการวิจัยทางการศึกษา” ครั้งนี้ และคิดว่าในช่วงปี สองปีนี้น่าจะได้ทบทวนตัวเอง ในอดีตที่ผ่านมาผมได้ไปทำงานบริหารเป็นเวลา 4 ปี เพราะฉะนั้นอาจจะไกลจากแวดวงวิชาการไป กิติใจที่ได้มาพูดทั้งๆ ที่คิดว่าไม่พร้อมที่จะพูดนัก สำหรับเรื่องที่ทาง สกศ. กรุณาให้พูดนี้เขาคงไปสืบมาว่าผมมีอะไรที่จะพูดบ้าง ก็ทำให้นึกถึงเรื่องที่ผ่านมาตั้งแต่ปี 2522 คือ มีความสนใจและได้เห็นปัญหาของการวิจัยสำรวจ ที่ใช้แบบสอบถาม โดยเฉพาะแบบสอบถามที่ส่งทางไปรษณีย์ ก็มักจะมีปัญหามากกว่าไม่ได้รับการตอบสนอง นักวิจัยก็มีความทุกข์ และมักจะมีปัญหาเสมอว่า เราจะวิเคราะห์ข้อมูลได้ไหม? ในกรณีที่ข้อมูลที่เราได้มาไม่ค่อยสมบูรณ์ไม่ค่อยครบถ้วน ไม่ค่อยมั่นใจว่าเป็นตัวแทน นั่นคือปัญหาของนักวิจัย โดยเฉพาะนักวิจัยที่มีความถนัดและสนใจปัญหาเรื่องของการสำรวจ หรือใช้ Descriptive method ในการวิจัยความสนใจอันนี้ทำให้ผมเขียนตำราเล่มหนึ่งขึ้นอย่างน้อยก็เป็นการเผยแพร่แต่อีกส่วนหนึ่งที่รู้สึกว่ายังไม่ได้คำตอบมากก็ได้ให้ลูกศิษย์ที่ครุศาสตร์ 5 คน ทำวิทยานิพนธ์เรื่องที่เกี่ยวข้องกับทำนองนี้มา ณ จุดนี้ ปี 2536 ก็ได้มาทบทวนว่า เราได้ข้อความรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับเทคนิคการใช้แบบสอบถาม และได้ประเมินดูว่าที่ผ่านมาการใช้แบบสอบถามในการวิจัยดีขึ้นไหม? โดยเฉลี่ยแล้วผมจะได้รับแบบสอบถามประมาณเดือนละ 1 ฉบับเสมอ ปีละประมาณ 12-15 ฉบับ เพราะฉะนั้นจึงเป็นข้อมูลให้ผมได้ติดตามอย่างสม่ำเสมอว่าสถานการณ์ของการใช้แบบสอบถามในการวิจัยขณะนี้ดีขึ้นไหมเมื่อเดือนที่แล้วได้รับแบบสอบถามชุดหนึ่งทั้งหมด 25 หน้า ผมก็ต้องยอมรับว่าพอเปิดดูแล้วก็ท้อทั้งที่เรายากให้ความร่วมมือมากก็มานั่งนึกว่า สภาพของการใช้แบบสอบถามยังไม่ดีขึ้น

แสดงว่านักวิจัยเองคิดว่าจะถามอะไรก็จะถามให้เต็มที่ เพื่อให้ได้ข้อมูล แต่ลึกนี้กว่าคนตอบ เขาอาจจะตอบแบบเต็มที่เหมือนกัน แต่ไม่เอ่ยหายไป ต่อมาก็ได้รับแบบสอบถามอีกฉบับหนึ่ง แบบสอบถามฉบับนี้แปลกมาก คือมีแผ่นเดียว มี 2 หน้า และมีแต่ตารางทั้งนั้น ไม่บอกด้วยว่าขอความร่วมมือ ไม่บอกอะไรทั้งสิ้นสเกลที่ให้มาก็ยังไม่บอกว่า 5 4 3 2 1 หมายถึงอะไร มีตารางและตีตารางยาวผอมดรอทจนไม่ได้จึงทิ้งตะกร้าไปเลย ซึ่งไม่เคยทำเช่นนี้มาก่อน เพิ่งทำเมื่อเร็วๆ นี้ ผมมีความรู้สึกที่นักวิจัยไม่คิดถึงอกเขาออกเรา แล้วจะเป็นนักวิจัยได้อย่างไร หลังจากโยนทิ้งตะกร้าไปแล้วอีก 2 สัปดาห์ต่อมา เขาคนเดิมก็ส่งมาอีก ส่งมาโดยไม่มีจดหมายนำอะไรทั้งนั้น ผมก็นึกโมโหก็เลยตอบให้เขาว่าเขามุ่งมั่นติดตามดีแต่เป็นนักวิจัยที่ช่าง innocent เสียจริง แล้วคราวนี้เจ้าหน้าที่ของผิตด้วยไม่ใช่อยูภาควิชาวิจัยการศึกษา ผมก็ตอบให้ และผมเขียนไปในนั้นว่า ครั้งแรกที่ผมไม่ตอบเพราะแบบสอบถามของคุณไม่เข้ามาตราฐานเลย ถึงตอบไปก็ไม่เกิดประโยชน์และถ้าข้อมูลที่ตอบไปมันสื่อสารกันไม่ได้ และไม่เกิดประโยชน์ก็คือขยะนี่เอง เมื่อข้อมูลเป็นขยะ garbage in, garbage out ให้สถิติที่วิเศษอย่างไร (ซึ่งจะพูดในตอนต่อไป) ก็ช่วยไม่ได้ ที่ตอบให้เพราะเห็นความมุ่งมั่นในการตามเหลือเกิน จึงตอบให้ แต่ขอต่อว่าหน่อยว่า แบบสอบถามของคุณสั้นมาก แบบที่เรียกว่า "สั้นจู้" แต่มันขาด information มากมาย ขาดวัฒนธรรมที่ดีตามหลักวิชา พื้นฐานก็ไม่มี นี่ก่อนจะมาผมก็ได้รับจดหมายฉบับหนึ่ง เปิดซองออกดูก็ปรากฏว่าเป็นแบบสอบถามอีกจากมหาวิทยาลัยแดนไกล ดูก็มีจดหมายนำ มีอะไรต่ออะไรที่อยู่ แต่ว่ากระดาดเซ้าโศกมาก คือแลดูแล้วทรมาน หัวใจมันไม่กระตุ่นเร็ว ความประณีตของการทำแบบสอบถามไม่สะท้อนภาพออกมาให้เห็น เพราะฉะนั้นจากในช่วงที่ผ่านมาจากประสบการณ์ตรงที่ได้รับแบบสอบถาม ชัดเจนว่าการใช้แบบสอบถามในการวิจัยทางการศึกษายังขาดเทคนิคและวิธีการแม้แต่ basic พื้นฐานก็ยังไม่เข้าขั้น ซึ่งอาจสะท้อนภาพไปถึงเรื่องของการเรียนการสอนการวิจัย การปลูกฝังสิ่งเหล่านี้คงยังไม่ดีเท่าที่ควร อันนี้เป็นส่วนของประสบการณ์ตัวเองเริ่มจุดนี้เอง ตั้งแต่ปี 2522 เป็นต้นมา และความสนใจก็ยังอยู่กับเรื่องนี้ก็มีความคิดว่าน่าจะต้องทำอะไรซักอย่างหนึ่งให้ดีขึ้นกว่านี้ และการวิจัยทางการศึกษาน่าจะมีคุณภาพดีกว่านี้ก็คือโอกาสในวันซึ่งคิดว่าคงจะเป็นประเด็นว่าจะพาท่านทั้งหลายดูว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับเทคนิคของแบบสอบถามนี้ มันมีผลงานวิจัยอะไรบ้าง และผลการวิจัยเหล่านั้นได้ชี้แนะเทคนิคอะไรบ้าง ก็ถือโอกาสนี้ประชาสัมพันธ์งานวิจัยและหวังว่าการพูดในวันนี้จะนำไปสู่การใช้แบบสอบถามที่มีคุณภาพดีขึ้น น่าจะทำให้ผลการวิจัยมีคุณภาพ ถูกต้องและเชื่อถือได้มากขึ้น นั่นก็คงจะเป็นประเด็นและอาจจะยกตัวอย่างเรื่องของงานวิจัยที่กำลังทำอยู่เพิ่งเสร็จ และงานวิจัยซึ่งกำลังให้ลูกศิษย์ทำอยู่ ตลอดจนประเด็นที่น่าจะวิจัยต่อไปในเรื่องพวกนี้ อันที่จริงเรื่องของการวิจัยที่เกี่ยวกับแบบสอบถามเป็น

ภาพที่เราต้องการจะปรับเปลี่ยนแนวทางการวิจัยของภาควิชาวิจัยให้มาเป็น Methodological research มากขึ้น ซึ่งในช่วงหลัง 4 ปี ดร.อุทุมพร เป็นหัวหน้าภาควิชาก็ได้ทุ่มเทความพยายามสืบต่ออันนี้ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ก็มองว่าการวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ต้องตรงกับสาขาวิชา เพราะฉะนั้นคนที่เรียนทางวิจัยก็ดี เรียนทางสถิติการศึกษาก็ดี เรียนทางวัดผลก็ดีน่าจะต้องวิจัยในเชิง methodology ต่างๆ เพราะฉะนั้นการวิจัยเกี่ยวกับแบบสอบถามเกี่ยวกับเทคนิคต่างๆ มันก็เป็นหัวข้อหนึ่งของการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งจริงๆ แล้วการวิจัยในทำนองนี้ มันมีลักษณะของวัฒนธรรมที่เราจะต้องทำอีกมากมาย ไม่เช่นนั้นแล้วเราก็จะเอาวิธีที่ต่างประเทศเขาริวิจัยกันแล้ว แล้วเขาแนะนำและบางทีคำแนะนำของเรา เราสอนๆ กันไป อย่างเช่นเราจะกำหนดวันส่งกลับที่แน่นอนดีไหม อาจารย์ authority บางคนก็บอกว่า “น่าจะดี” บางคนก็บอกว่า “ไม่ดี” ไม่น่าจะกำหนดวันที่แน่นอน แต่ว่าน่าจะใช้คำว่า “ให้เร็วที่สุดเท่าที่จะกรุณาเร็วได้” จะดีกว่า นี่ก็เป็นคำแนะนำทั้งหลายที่ยังไม่มีข้อมูลเชิงประจักษ์ได้สนับสนุน เราก็คิดว่าอันนี้ก็เป็นที่ area ของการวิจัยที่จะนำไปทำได้ดีอีกมากมาย และประเด็นสุดท้ายถ้ามีเวลาผมก็คงจะพูดเรื่องของที่ไปประชุมต่างประเทศมา ดังนั้นไม่แน่ใจว่าจะมีเวลาไหม ถ้ามีเวลาก็จะได้พูด

ประเด็นแรก เรื่อง **กรอบความคิด** คือมีตัวแปรอยู่ 2 ตัวที่สำคัญ คือ เวลาที่เราส่งแบบสอบถามไปให้เขาตอบกลับมา สิ่งนี้นักวิจัยสนใจมากเป็นอันดับแรกคือ เรื่องของ **คำตอบที่ได้กลับมา** นั่นคือ **Response Rate (อัตราการตอบกลับ)** แม้แต่ในต่างประเทศผมไปประชุมวิชาการมาความสนใจยังอยู่ตรงนี้ ยังมีปัญหามากกว่าทำอะไรถึงจะได้อย่างน้อย NEA เขาได้ recommend ไว้ว่า วิจัยที่ใช้แบบสอบถามที่เรียกว่า “ใช้ได้” ควรได้รับแบบสอบถามกลับมาไม่น้อยกว่าร้อยละ 90 ถ้าคุณไปดูงานวิจัยทางการศึกษาในบ้านเราที่ใช้แบบสอบถาม มักจะต่ำกว่าเกณฑ์ดังกล่าว ครูอาจารย์ระดับประถม มัธยมโดยทั่วไปก็อาจจะได้ร้อยละ 50-60 อยู่แล้วแต่เราก็พยายามที่จะหาเทคนิควิธีที่จะให้เพิ่มอัตราการตอบกลับอย่างน้อยร้อยละ 85 ถึงร้อยละ 90 ขึ้นไป ซึ่งคิดว่าจะทำให้พร้อมที่จะนำไปวิเคราะห์ ประเด็นเรื่องของ Response rate นี้ จึงเป็นสิ่งซึ่งนักวิจัยทางสังคมศาสตร์และทางการศึกษาที่ใช้เทคนิคการสำรวจด้วยแบบสอบถามจำเป็นจะต้องแสวงหาวิธีการเพื่อให้ได้ Response rate มาในอัตราที่สูง ซึ่งยังเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบัน ขณะเดียวกันเราคิดว่าเราน่าจะ move ไป ในกรณีของการวิจัยทางการศึกษา ซึ่งเรามีกงานวิจัยพอสมควรที่จะเล่าต่อไปว่า เรารู้เทคนิคพอสมควรแล้วขณะนี้ว่า ถ้าจะเก็บข้อมูลจากครูอาจารย์ระดับประถม ระดับมัธยม ทำอย่างไรถึงจะได้อัตราการตอบกลับในระดับสูง ขณะนี้เราได้ move เข้าไปอีกขั้นหนึ่ง ก็คือว่าการที่เราได้อัตราการตอบกลับมาสูงนี้ มันเป็นในเชิงปริมาณเท่านั้น ในเชิงคุณภาพของข้อมูลอาจจะเป็นปัญหา เพราะฉะนั้นเราก็มา

คิดว่า ตัวแปรอีกตัวหนึ่งที่มีความสำคัญก็คือ เรื่อง ความจริงใจในการตอบ หรือ **Sincerity of Responses** ตัวแปรตัวนี้ผมได้นำเสนอที่สหรัฐอเมริกาเมื่อ 2 ปีที่แล้ว เป็นที่น่าสนใจเป็นอันมาก แม้แต่ที่ประชุมสมาคมวิจัยการศึกษาของสหรัฐอเมริกา ก็ยังไม่มี การพูดถึงตัวแปรตัวนี้เลย ขณะที่เราทำมา 2-3 ปี ก็เริ่มมีงานวิจัยออกมาพอสมควร ประเด็นว่าถ้าข้อมูลพร้อมในการที่จะนำไปวิเคราะห์ คือ ต้องได้อัตราการตอบกลับสูงไม่ต่ำกว่าร้อยละ 90 ขณะเดียวกัน ข้อมูลที่ได้กลับมานั้นต้องมั่นใจว่าผู้ตอบตอบด้วยความจริงใจ ประเด็นว่าความจริงใจวัดอย่างไร? ซึ่งก็เป็นปัญหาในเชิงการวิจัยที่เราพบอยู่ในขณะนี้ มี อนันต์ บัวบาน ซึ่งเป็นนิสิตปริญญาโทที่ภาควิชาวิจัยได้ทำไว้โดยใช้ 3-4 วิธี ในการหาความจริงใจ และจากการวิจัยก็สรุปตรงกับข้อเสนอแนะของนักวิชาการต่างประเทศว่า การใช้วิธีการวัดความจริงใจโดยใช้มาตรวัดเรื่อง Consistency เป็นวิธีที่ใช้ได้ คือเรารู้จักกันในเรื่องของ Reliability index คือ การวัดโดยการหาคำถามคู่ขนาน ถ้าเขาตอบคำถามของคำถามคู่ขนานที่สอดคล้องกันเป็น Indicator หนึ่งที่ใช้ถึงการเอาใจใส่ในการตอบของผู้ตอบ เราก็คงพยายามใช้วิธีการนี้อยู่ แต่ก็ยังพึงพอใจ ไม่แน่ใจจะรับประกันได้เต็มที่ แต่อย่างน้อยก็เป็นตัวเริ่มต้นของการที่เราจะวัด มีคนถามว่าทำไมเราจึงไม่ใช้คำว่า Reliability index หรือ Consistency index ไปเลย ประเด็นนั้นเป็นประเด็นที่เราคิดว่าเราไม่ต้องการรู้แค่ Consistency หรือความคงเส้นคงวาในการตอบแทน "ความจริงใจในการตอบ" การวิจัยในสายนี้จะหยุดชะงักเพราะจะได้คำตอบแล้ว แต่ที่จริงแล้วเราต้องการวัดความจริงใจในการตอบ แล้วการวัดในตอนนีเราวัดจาก Consistency index คือความคงเส้นคงวา และเปิดถนนเส้นทางใหม่ให้กับนักวิจัยในทางนี้ว่า ถ้าใครมีวิธีวัดที่ดีกว่านี้ก็อาจจะดี แต่ถ้าเราไปเปลี่ยนใช้แต่ Consistency หรือความคงเส้นคงวานั้น เราได้วิธีวัดที่แน่นอนแล้วก็คือ Reliability index นั่นเอง เพราะฉะนั้น ผมก็ยังยืนยันที่จะใช้คำว่า "ความจริงใจในการตอบ" อยู่ถึงแม้ดัชนีที่วัดในขณะนี้ ใช้ Consistency เป็นตัววัดซึ่งยังไม่มั่นใจมากนัก ทำให้นึกถึงละครเรื่อง "หน้ากาสดอกช่อนกลืน" คงยังจำ "แสนภูมิ" ได้ คือที่จริงละครเรื่องนี้ได้รับรางวัล ถ้าผมมีโอกาสให้รางวัล มีโอกาสได้ดูละครเรื่องนี้ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าเรื่องการบริหารบุคคลนี้ ละครเรื่องนี้ดีมาก คนที่มาหาเราแต่ละคน จริงๆ แล้วเขาต้องการอะไร จริงๆ เขาเป็นอย่างไร เราก็อไม่รู้ แต่ว่าสิ่งที่ปรากฏไม่จำเป็นต้องเป็นจริง สิ่งที่เป็นจริงก็ไม่จำเป็นต้องปรากฏ หลักทดสอบนัยสำคัญทางสถิติ การบริหารบุคคลได้พบสภาพแบบนี้เยอะ ในขณะเดียวกันเป็นนักวิจัย เราก็อาจจะรู้ความจริงใจ ถ้าผมเป็นแสนภูมิ แสนภูมิเป็นผู้มีความสามารถในการรู้ว่าใครจริงใจหรือไม่จริงใจ ผมคิดว่าน่าจะหาวิธีวัดความจริงที่เข้มข้นแต่ชัดเหมือนกับแสนภูมิ ผมก็ยังคิดว่าการวิจัยหาวิธีการวัดตัวนี้ยังมีความสำคัญอยู่ นี่คือตัวแปรตามที่สำคัญของการที่จะรับประกันว่า ข้อมูลจากการสำรวจด้วยแบบสอบถามจะเอาไปใช้ได้ไหม? ผมคิดว่าน่าจะมิตัว

แปร 2 ตัว ที่เป็นตัวแปรหลักที่สำคัญมาก คือ ตัวแปรที่เป็นคุณลักษณะของแบบสอบถามนั้น ตัวแปรที่เป็นคุณลักษณะนี้ ผมหมายถึงตั้งแต่เรื่องของการสร้างแบบสอบถาม ลักษณะของแบบสอบถาม การจัดส่งแบบสอบถาม การตอบ วิธีตอบ ทั้งหลายทั้งปวงที่เราเรียนมา วิชาว่าด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม นี่คือในส่วนของคุณลักษณะทั้งหลาย ส่วนตัวแปรที่เราให้ความสำคัญคือตัวแปรภายนอกที่เรามาใช้เสริมขึ้นเพื่อจูงใจให้ผู้ตอบตอบด้วยความจริงใจตอบด้วยความเต็มใจ นี่ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่สำคัญ เป็นตัวแปรที่อยู่ภายนอกแบบสอบถาม เพราะฉะนั้น การวิจัยค้นคว้าก็จะออกไปในสองสายนี้เป็นอันมาก เพราะเป็นสองสายที่เราจัดการได้ ในเชิงบริหารเขาเรียกว่าเป็นตัวแปรที่ manipulate ได้ เราจัดการได้ แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องยอมรับว่า คนจะตอบแบบสอบถามมาหรือไม่ตอบอยู่ที่คน ตัวแปรภูมิหลังของผู้ตอบก็เป็นตัวแปรอีกตัวหนึ่ง ซึ่งถ้าดูจากงานวิจัยแล้วยังมีคนทำวิจัยเกี่ยวกับตัวนี้น้อย อาจจะเป็นเพราะว่าเราจัดการอะไรไม่ค่อยได้ มีงานวิจัยเหมือนกัน แต่ไม่ค่อยน่าไว้วางใจ เช่นบอกว่า สุภาพสตรีจะให้ความร่วมมือตอบแบบสอบถามมากกว่าสุภาพบุรุษ แต่เมื่อไปดู design ของงานวิจัยจริงๆ แล้วสรุปแบบนี้ไม่ได้ เป็นต้น มักจะเป็นการสำรวจแล้วสอบถามแล้วดูว่าผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย แต่ถ้าดูในแง่ของการสุ่มตัวอย่างตั้งแต่ต้น การ design พบว่า จะได้คำตอบนี้ใหม่ Internal validity ของงานวิจัยพวกนี้ค่อนข้างอ่อน จริงๆ แล้วงานวิจัยเกี่ยวกับตัวแปรภูมิหลังตรงนี้ค่อนข้างยังมีงานวิจัยน้อยมากที่พยายามจะค้นคว้า จากประสบการณ์ ผมคิดว่ามันมีตัวแปรตัวหนึ่งในกลุ่มนี้ที่สำคัญก็คือ เรื่องของประสบการณ์ของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับงานวิจัย ผมค่อนข้างมั่นใจว่าถ้าครูบาอาจารย์หรือใครก็ตามที่มีประสบการณ์ทำวิจัย แล้วถ้าเป็นการทำวิจัยโดยใช้การสำรวจด้วยแบบสอบถาม และมั่นใจว่าแบบสอบถามเป็นเครื่องมือที่ดี สามารถที่จะรวบรวมข้อมูลได้อย่างถูกต้องได้ ผมคิดว่าคนนั้นมีแนวโน้มที่จะตอบแบบสอบถาม แต่ถ้าเป็นนักวิจัยที่ไม่เชื่อว่าแบบสอบถามนี้ใช้ได้ ก็ก๊อกร เป็นนักวิจัยที่ยึดมั่นระบบฝังตัวต้องมองด้วยตาของตัวเอง ต้องใส่แว่นที่มีอยู่ 10 แว่น ทำนองนี้ แบบนี้ผมคิดว่าเขาจะไม่ค่อยตอบ หรือว่าถ้าเป็นนักวิจัยทดลองที่บอกว่าต้องทดลอง ต้อง manipulate ทุกอย่าง แน่นนอน experiment แบบ social settings ไม่น่าเชื่อถือได้ แนวโน้มจะไม่ตอบเหมือนกัน เพราะฉะนั้นนี่ก็คิดว่าเป็นกลุ่มของตัวแปรหนึ่งที่น่าสนใจ แต่อย่างไรก็ตาม มันเป็นปัญหาว่าถึงเรารู้ปัญหาพวกนี้แต่บางทีเราหลีกเลี่ยงไม่ค่อยได้เพราะถ้าหลีกเลี่ยงมันเป็นอคติเรื่องของการสุ่มตัวอย่างอีก นี่ก็เป็นเรื่องหนึ่ง แต่ว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจ น่าจะศึกษา เราก็เลยคิดว่าถ้าเราทำตัวแปรสิ่งเร้าพวกนี้ให้มีผลต่อผู้ตอบ ผู้ตอบก็จะไปตอบ หรือว่าถ้าเราทำตัวแปรคุณลักษณะของแบบสอบถามนี้ให้มันประทับใจ น่าตอบ มันก็น่าจะส่งผลไปสร้างความประทับใจ แล้วเขาก็ตอบ เพราะฉะนั้น ทิศทางของการวิจัยที่ผ่านมาจึงเข้าใจว่า ฟุ้งไปยังตัวแปร 2 กลุ่มนี้เป็นสำคัญ แต่

ว่าที่ผมนกล่าวแล้วว่ามีตัวแปรตรงนี้น่าสนใจที่นำศึกษาเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ว่าที่จริงแล้วในการวิจัยโดยเทคนิคแบบสอบถามแบบนี้จะสร้างมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิตได้เป็นร้อยเป็นพันคน แม้แต่เรื่องนี้เรื่องเดียว เพียงแต่นักวิจัยบางคนบอกว่าไม่น่าจะทำแล้ว นั่นก็เป็นเรื่องของความสนใจของแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนกัน ที่นี้ถ้าเราลองดูงานวิจัยก็อาจจะลอง review ดูที่อื่น รู้สึกว่าไม่ค่อยสนใจ เพราะส่วนมากจะเป็นงานวิจัยที่จุฬาย ก็อาจจะเป็นเพราะว่าเราเริ่มต้นเอาไว้อย่างนั้นก็เลยสืบสานต่อกันมา

ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลในแง่ของอัตราการตอบกลับเฉพาะเรื่องอัตราการตอบกลับ

ตัวที่ 1 ที่งานวิจัยซึ่งผู้วิจัยก็อยู่แถวๆ นี้ คือ คุณวิจิตรา คือ การจัดหน้า หรือ lay out จากงานวิจัยของคุณวิจิตรา ยืนยันเมื่อปี 2522 และงานต่อมาก็สนับสนุนว่าการ lay out นี้เป็นตัวแปรที่สำคัญเป็นอันมาก และผมติดตามดูในปัจจุบันนี้ที่แบบสอบถามใช้กันนี้ไม่มีการ lay out การ lay out นี้เป็นหลักวิชาการว่า ที่จริงตอนปี 2522 นิเทศศาสตร์ยังไม่ได้ popular เท่าไหร่จริงๆ แล้วเรื่องของทางโสตทัศนศึกษา เรื่องของ lay out เรื่องของนิเทศศาสตร์หลักวิชา lay out นี้ชัดเจนมาก และการ lay out ไม่ใช่หมายถึงว่า เป็นการทำให้ต้องแพงอะไรมากมาย จัดให้มันเข้าท่า มี spacing ให้มันเหมาะสม ตัวเล็ก ตัวใหญ่ ยิ่งตอนนี้อยู่สะดวกใหญ่เพราะคอมพิวเตอร์มันทำได้ ก็ไม่ต้องลงทุน เพราะไม่ใคร่ใช้ได้สบายมาก แล้วก็อาจจะมี supply ด้วยการทุนนิดหน่อย รูปการดูหน้าตาหยาบดั่งๆ ถ้าท่านไม่ตอบให้นี้ก็คือน้ำตาของนักวิจัยอะไรทำนองนี้ ก็กระตุ้นร้ายบางอย่าง การสื่อสารด้วยภาพมีความหมายมากกว่าการสื่อสารด้วยภาษา นั่นคือตัวแปรหนึ่งซึ่งมีผลชัดเจนว่าแบบสอบถามที่มีการ lay out อย่างดี จะทำให้ผู้ตอบตอบกลับมาสูงกว่าแบบสอบถามที่ไม่ได้ lay out

ตัวที่ 2 คือ การให้สิ่งตอบแทน ของลูกศิษย์ผมอีกคนหนึ่งเหมือนกันคือคุณอัญชลี ปี 2522 เหมือนกัน นี้ทีม 5 คนที่ทำในปี 2522 โดยใช้การสุ่มตัวอย่าง ครุฑมัธยมศึกษา population เดียวกัน แต่ใช้ experiment ต่างๆ กันไป การให้สิ่งตอบแทนนี้ บางทีมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนอันที่จริงแล้วการให้สิ่งตอบแทนอันนี้ มันเป็น Token of Appreciation เป็นการขอบคุณไม่ใช่เป็นการให้สิ่งตอบแทนในเชิงการแลกเปลี่ยน เพราะฉะนั้นงานวิจัยของนิสิตบางคนก็ไปทำระยะหลังปี 2536 นี้ ไปสัมภาษณ์ครู บอกว่า ที่ตอบแบบสอบถามนี้ถ้าให้สิ่งตอบแทนแล้วตอบไหม? หรือตอบด้วยเพราะว่าได้สิ่งตอบแทนพวกนี้ใช่ไหม? คือมาคิดว่าการสัมภาษณ์แบบนี้ไม่สามารถจะ validate ผลแบบนี้ได้ เพราะผมคิดว่าไม่มีครูคนไหนหรอกที่จะบอกว่าตอบเพราะว่าได้ปากกามาตำหนึ่ง และยิ่งคนที่สัมภาษณ์เป็นนิสิต คนให้สัมภาษณ์เป็น

ครูบาอาจารย์ ครูบาอาจารย์ย่อมยิ่งจะต้องรักษาหน้า แล้วก็ concept มันไม่ใช่การ แลกเปลี่ยน แลกเวลา แต่มันเป็น concept ที่สำคัญมาก เพราะฉะนั้นงานวิจัยของคุณัญชลีก็ยืนยันว่า การให้สิ่งตอบแทนกับครูอาจารย์เป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้อัตราการตอบกลับของแบบสอบถามสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ตัวที่ 3 และตัวที่ 4 เป็นงานวิจัยของอาจารย์สุภาพร ทีมปี 2522 เช่นเดียวกันก็คือว่า **คำถามที่มีผลสะท้อน** ก็คืออย่างเช่น ถามว่าให้ประเมินความสามารถในการบริหารของอาจารย์ใหญ่ อย่างน้อยก็มีผลสะท้อนวางใจว่าไปประเมินหัวหน้าเราเดี่ยวเกิดเขาพิสูจน์ลายมือคือถ้าคำถามที่อาจมีผลสะท้อนในทางลบกับผู้ตอบแบบสอบถามแล้วอัตราการตอบแบบสอบถามต่ำชัดเจน ขณะเดียวกันให้ลงชื่อด้วย การให้ลงชื่อนี้ยังงี้ก็มีอัตราการตอบกลับต่ำอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นอันนี้เป็นข้อมูลประจักษ์ยืนยันเรื่องของการ code ว่าเราต้องรู้ชื่อเพื่อการติดตามก็ต้องทำแต่ว่าการที่เราจะต้องรักษาความลับของผู้ตอบก็เป็นเรื่องสำคัญมากที่นักวิจัยจะต้องยืนยันและทำให้ได้

งานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งก็พบผลการวิจัยที่น่าสนใจคืองานวิจัยของอาจารย์วิไลวรรณคือเรื่อง **สีของแบบสอบถาม** แบบสอบถามที่ผมเพิ่งได้รับเมื่อเช้านี้ สีซีด เขาพบว่าถ้าเป็นแบบสอบถามที่สีเขียวหรือสีฟ้า ผมเลยมีแฟ้มมาโดยเฉพาะสีเขียว ซึ่งสวยไหมครับ? อัตราการตอบกลับจะสูงกว่าสีขาวธรรมดา และความยาวของแบบสอบถาม ถ้าแบบสอบถาม 4 หน้า จะได้อัตราการตอบกลับแบบสอบถามสูงกว่า 12 หน้า แต่ว่าระหว่าง 8 หน้า กับ 4 หน้าไม่ต่างกัน 8 หน้า กับ 12 หน้า ไม่แตกต่างกัน เพราะฉะนั้น ถ้าใช้แบบสอบถามตั้งแต่ 12 หน้าขึ้นไปนี้ต้องหากลวิธีมากมาย ไม่เช่นนั้นท่านจะประสบปัญหาเรื่องอัตราการตอบกลับจะต่ำและจะมีปัญหา อีกส่วนหนึ่งที่เขาศึกษาคือ เรื่อง **วิธีการติดตาม** ที่ผมตอบให้และผมเล่าให้ฟังไปเมื่อสักครู่ วิธีการติดตามแย่มาก แต่ตอบด้วยความจน อันนี้ก็คงเป็นตัวแปรพิเศษอีกตัวหนึ่ง ไม่ได้เต็มใจตอบ แต่ว่าตอบสั่งสอนว่าอย่าตามมาก เปื่อ ตอบให้เพราะเปื่อ คำตอบพยายามตอบอย่างดีแต่ว่าไม่เข้าใจที่ถามมันก็ไม่รู้จะช่วยได้ขนาดไหน เทคนิคการติดตามที่สำคัญ ก็พบว่า การติดตามโดยใช้การ์ดมีประสิทธิผลสูงกว่าการติดตามโดยใช้จดหมาย ไม่ว่าจะ เป็นจดหมายส่วนตัวหรือจดหมายเป็นทางการจะให้ผลไม่แตกต่างกัน แต่ใช้การ์ดโดยในการ์ดอาจจะมีการทูนนิดหน่อย ก็บอกว่า "เรากำลังรอคอยความหวังอยู่" เป็นต้น ใช้ถ้อยคำที่ชวนให้ตอบกลับ

ปี 2528 มีงานวิจัยของอาจารย์พิชัย ก็พบว่าความเกี่ยวข้องของวิชาชีพครูกับคำถาม เนื่องจากว่าถามครู เพราะฉะนั้น ถ้าคำถามที่ถามเกี่ยวกับวิชาชีพครู โอกาสที่จะได้รับการตอบกลับสูงกว่าคำถามที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพครู

เรื่องที่ 6 เป็นปี 2531 ซึ่งเป็นงานวิจัยของอาจารย์สุชีรา ก็พบว่าตัวแปรที่น่าสนใจ ซึ่งเมื่อสักครู่เราพูดถึงสีของแบบสอบถาม แต่ที่ทำเรื่องนี้เป็นเรื่อง **ตัวพิมพ์ สีของตัวพิมพ์** ถ้าเปลี่ยนกระดาษเป็นกระดาษธรรมดาเป็นกระดาษสีขาวธรรมดาแต่เปลี่ยนที่สีของตัวพิมพ์ก็พบว่าตัวพิมพ์สีเขียว กับสีฟ้า ให้ผลดีกว่าตัวพิมพ์สีแดงหรือสีฟ้า สีดำเป็นสีปกติ ซึ่งอันนี้ก็ค่อนข้างชัดเจนว่า สีเขียวกับสีฟ้า เป็นสี tone อ่อน สีเย็น ฝรั่งเศสก็ถามผมว่าทำไม? ผมก็ตอบว่าอาจจะเป็นเพราะเมืองไทยอากาศร้อน สีเย็น โดยเฉพาะสีเขียวซึ่งดูแล้วสบายตา สบายใจจึงอาจไปกระตุ้น และเมืองไทยค่อนข้างจะอยู่ในโซนร้อน เพราะฉะนั้นถ้าได้สีอะไรเย็นๆ ก็อาจจะดี สีแดงนี่มันอาจจะป็นสีร้อน สีแดงอาจจะหมายถึงคอมมูนิสต์ในอดีต แต่ว่าที่จริงคนที่เคยเข้าป่าในอดีตก็ได้ดีกันเยอะในสมัยนี้ แสดงว่าคนเข้าป่านี่ฉลาด ส่วนสีดำ เป็นสีที่คุ้นเคยและเป็นสีที่ปนความเศร้าโศก เพราะเวลางานศพเขาก็ใช้สีดำ สีดำถ้าไปเจอกับสีขาว เป็นสีที่คุ้นเคยมาก มันไปกระตุ้นเร้าอะไร เพราะฉะนั้นอันนี้มันก็ค่อนข้างอธิบายได้ชัด ซึ่งอันนี้ก็เป็นที่มาซึ่งตอนผมเป็นคนบดก็ให้เขาซื้อเครื่องอัดสำเนา เครื่องถ่ายอัดสำเนาที่ใช้สีได้ ซึ่งตอนนี้คณะครุศาสตร์ โรงเรียนสาธิตประถม โรงเรียนสาธิตมัธยม บางคณะ จดหมายจากคณะดีถึงอาจารย์มีสีสัน ดูกระชุ่มกระชวย ไม่เช่นนั้นก็มีแต่สีดำ-ขาว มันไม่กระตุ้นเร้า นี่จากผลงานวิจัยเรื่องนี้ผมก็นำไปใช้ในการบริหารด้วย นั่นก็คือ 6 เรื่องที่พบ

ปีต่อมา คือ ปี 2534 ก็เป็นงานวิจัยของอาจารย์เชิงชาย เรื่อง การเตือน จะเห็นว่าการเตือนก็เป็นเทคนิคที่สำคัญอีกอันหนึ่ง การเตือนก็คือการบอกว่าท่านยังไม่ตอบทั้งที่ยังไม่ครบกำหนด การเขียนการเตือนนี้สำคัญมาก อย่าไปเขียนเหมือนการติดตาม การติดตามหมายความว่า ครบกำหนดแล้วยังไม่ตอบ ซึ่งพบว่า การเตือนภายใน 7 วัน ดีกว่า 10 วัน ให้ผลดีกว่า คือถ้า 10 วันแล้วเตือน คล้ายๆ กับอาจจะตัดสินใจว่าไม่ตอบแล้ว ถึงเตือนก็ไม่อยากตอบ แต่ช่วง 7 วันแรกคล้ายๆ กับว่ายังไม่ตัดสินใจแน่ว่าจะตอบหรือไม่ตอบ แต่พอเตือนมาก็เลยตัดสินใจว่าจะตอบให้เสียเลย และการเตือน 1 ครั้ง ได้ผลดีกว่า ไม่เตือน และการเตือน 2 ครั้ง ไม่เตือน กับเตือน 2 ครั้ง ได้ผลพอกันอาจจะเป็นเพราะว่า คนไทยอาจจะเป็นลักษณะว่าเข้าซีมากก็รำคาญ แต่ว่าเตือนครั้งหนึ่งกับคนที่กำลังตัดสินใจจะตอบหรือไม่ตอบ พอเตือนมาก็ เออ! ตอบให้ แต่พอเตือนครั้งหนึ่งแล้วยังไม่ตอบ พอเตือนอีกครั้งหนึ่ง ไหนๆ ไม่ตอบแล้วโดนเตือนก็ไม่ตอบดีกว่า เพราะฉะนั้นมันก็ไม่ได้ผล เพราะฉะนั้นในเรื่องการเตือนก็ชี้ว่า ต้องเตือนอย่าให้เลย 7 วัน ในขณะที่เดียวกัน เตือนครั้งเดียว จากงานวิจัยนี้ก็เสนอแนะอย่างนั้น

เรื่องที่ 8 เป็นเรื่องของความสนใจว่า การให้สิ่งตอบแทน มันต้องเป็น reward และต้องตรงกับความต้องการ อาจารย์มารศรี เขา vary เรื่องระดับของความต้องการในการให้สิ่ง

ตอบแทน และพบว่าเป็นไปตามทฤษฎี คือ ถ้าให้สิ่งตอบแทนที่เขาต้องการสิ่งตอบแทนนั้น อยู่ระดับมากหรือปานกลาง ผู้ตอบจะมีแนวโน้มตอบแบบสอบถามคืนมามากกว่ากลุ่มซึ่งไม่ต้องการสิ่งนั้น ซึ่งชัดเจนคือ เขาไม่ต้องการสิ่งนั้น สิ่งนั้นก็ไม่ใช่สิ่งจูงใจ ก็เป็นเรื่องธรรมดา ข้อมูลก็สนับสนุนเช่นนั้น

เรื่องที่ 9 เป็นเรื่องหนึ่งซึ่งไม่ค่อยมีการศึกษา คือศึกษาเรื่อง **ระดับการศึกษาของผู้ปกครองต่อการตอบหรือไม่ตอบ** ก็พบว่า ผู้ปกครองที่จบการศึกษาก่อนระดับประถมและระดับประถมมีแนวโน้มจะตอบแบบสอบถามคืนมามากกว่าผู้ปกครองที่จบการศึกษาระดับมัธยม แต่ถ้าเติมระดับอุดมศึกษาไปอีกตัวจะเป็นอย่างไรครับ? สงสัยคงจะเป็นแบบนี้กระมัง นี่ก็เป็นสิ่งที่น่าคิดเหมือนกัน ถ้าผู้ปกครองมีระดับการศึกษามากขึ้นแต่ไม่ค่อยให้ความร่วมมืองานทางวิชาการ นี่ก็ทำให้เราต้องคิดมากเหมือนกันในประเด็นนี้

ที่นี้มาดูเรื่อง **วิธีการตอบ** อาจารย์บุญชอบ เพิ่งจบไปเมื่อปีที่แล้ว ก็ปรากฏว่าถ้าตอบโดยการกาเครื่องหมายจะมีแนวโน้มว่า ผู้ตอบจะตอบกลับคืนมาสูงกว่าให้เขียนรหัสอันนี้ไม่ต้องพูดเรื่องเขียนข้อความ เขียนข้อความตอบกลับน้อยที่สุดอยู่แล้ว ชัดเจน ไม่มีปัญหา แต่ระหว่างการเขียนเครื่องหมายกับการเขียนรหัส คือจะเห็นว่าบางครั้งเขามิรหัสไว้ให้ช่วยเอารหัสมาเติมที่ พวกนี้หัวเสมากไม่ต้องการคน code แบบนี้ผมก็ไม่ค่อยชอบตอบ ผมรู้สึกว่าเป็นการเอาเปรียบเรามากเกินไป ไม่ค่อยให้ความสะดวกแก่คนตอบ แต่มาเล่นเอาความสะดวกของนักวิจัย งานวิจัยก็ยืนยัน ถ้าทำหนักวิจัยหัวเสมาก คนไม่ค่อยตอบ เพราะฉะนั้นต้องให้ความสะดวก บางทีเขาบอกว่า ให้ตอบแบบสอบถามชุดนี้ ให้ตอบว่าท่านทำวิจัยอะไร ช่วยเขียนบทคัดย่อมาที่ เราก็จะคิดว่ามันเรื่องอะไร เราบอกว่าเราทำวิจัยเรื่องอะไร และอยู่ที่ไหน ท่านควรมาคัดย่อเอาเอง แบบนี้รับรองไม่ค่อยมีคนตอบ ชัดเจน เรื่องหัวเสของนักวิจัยมากเกินไป ผู้ตอบจะมองว่า แหมให้ความร่วมมือตั้งเยอะ แต่ทำไมไม่ค่อยให้ความสะดวกเขา อันนี้ก็ยืนยัน

เรื่องที่ 11 นี่ก็เป็นเรื่องของ **การเตือนและการติดตาม** ของอาจารย์จรินทร์ซึ่งก็คล้ายๆ กับเรื่องที่เพิ่งพูดไปเมื่อสักครู่ ก็พบว่า การเตือนและการติดตามมีผลต่อการที่จะตอบกลับมา โดยเฉพาะเรื่องการติดตามค่อนข้างแน่นอน ข้อเสนอแนะของวิชาความรู้ระดับ International ขนาดนี้ เขาบอกว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การติดตาม ทงถามแต่ผมกำลังมีข้อมูลยืนยันว่าต้องเขียนตำราใหม่เรื่องนี้ แม้แต่ในระดับนานาชาติ เพราะว่าจากงานวิจัยเราพบอันตรายของการติดตามทงถาม ซึ่งเป็นอันตรายที่นักวิจัยไม่รู้ตัว ผมอยากจะทิ้งไว้ตรงนี้ให้ท่านคิดก่อนว่าคืออะไร นั่นคือข้อมูลปี 2536 ที่กำลังจะเสร็จแต่ว่าผมยังไม่ได้รวมมาอยากจะให้ดูตัวแปรที่

ไม่มีผลที่เขาวิจัย ตัวแปรที่ไม่มีผล คือ เป็นตัวแปรที่นักวิจัยหาสีขาวในเงากวีย ไม่พบความแตกต่างแต่ก็ได้ความรู้คือไม่พบความแตกต่าง มันก็ได้เงากวียเหมือนกัน แต่ไม่ได้เงากวียดำ ที่อยากจะบริโภค คือ ระบบการพิมพ์ พิมพ์ออฟเซต พิมพ์อัดสำเนา ได้ผลไม่แตกต่างกัน วิธีการส่งจะลงทะเบียนหรือไม่ลงทะเบียน ไม่มีปัญหา สถานที่ส่งจะไปที่บ้านหรือส่งไปที่ทำงาน ก็ไม่มีผล ในเรื่องของผู้ลงนาม อันนี้น่าสนใจ อธิบติลงนาม อธิการบดี คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัยลงนาม หรือนิสิตลงนามเหมือนกัน ในตอนหลังจึงให้นิสิตลงนามเอง ซึ่งสะดวกดีด้วย เพราะไม่ว่าใครลงนามก็ไม่มีผล

การกำหนดวันส่งกลับ โดยข้อมูลสถิติร้อยละของการส่งกลับมา การไม่กำหนดวันที่แน่นอนสูงกว่านิดหน่อยแต่ไม่มีนัยสำคัญ ในทางปฏิบัติผมคิดว่า น่าจะใช้ว่า **กรุณาส่งกลับเร็วที่สุดเท่าที่จะกรุณาได้** น่าจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับคนไทย เพราะว่าเมืองไทยนั้นรถติด คุณไปกำหนดวันส่งกลับที่แน่นอน แต่รถมันติด พอเลยเวลาไปแล้วก็ไม่ตอบดีกว่า จะมีคนเป็นจำนวนมากที่ตอบกลับไม่ทันวันที่กำหนด แต่โดยงานวิจัยแล้วไม่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ แต่โดย descriptive สูงกว่านิดหน่อย

การให้สิ่งล่อใจต่างๆ ที่ไม่ใช่สิ่งตอบแทนที่เป็น Token of appreciation ลักษณะแบบนั้น เช่น การให้เงิน 50 บาท ผมคิดว่าคนไทย sensitive กับการให้เงิน แต่ว่าเวลาฝรั่งเขาให้แถมบปหรือสิ่งของอื่นๆ มันเป็น Token of appreciation มันไม่ใช่ตัวเงิน เช่น ให้เงิน 50 บาท 50 บาทก็สนุกดี เพราะขอเงินบัณฑิตวิทยาลัยมา มาแจก แล้วก็พบว่ามันไม่ต่างกัน สิ่งล่อใจที่ค่อนข้างเป็น materialistic นี้ใช้ไม่ได้กับคนไทย กับครูไทย นั่นเป็นงานวิจัย

ความเกี่ยวข้องกับภาพพจน์ของอาชีพของผู้ตอบ ไม่พบความแตกต่างระหว่างคนที่จะตอบกลับหรือไม่ตอบกลับ

รูปแบบกำหนดวันส่งกลับ อันนี้ confirm กับเมื่อสักครู่ที่พูดไปแล้ว
ผู้ลงนามในจดหมาย ต่างกลุ่ม ระดับ ไม่มีผลทั้งนั้น
วิธีการส่ง รูปแบบการส่ง ส่งลงทะเบียน หรือไม่ลงทะเบียน ไม่มีผล

มีงานวิจัยที่ 11 ที่บอก **การแจ้งให้ทราบล่วงหน้า** ไม่มีผล แต่พอผมดูงานวิจัยชิ้นนี้ แล้วเขาไปศึกษาร่วมกับตัวแปรการเตือน การติดตาม ผมคิดว่าการเตือน การติดตามมันทำให้เกิด hit ceiling คือ เนื่องจากการตาม การติดตามทวงถาม 2 ครั้ง 1 ครั้ง 2 ครั้ง มีผลมาก เพราะฉะนั้นคนจะตอบมาสูง อัตราการตอบกลับร้อยละ 90 ขึ้นไปทั้งนั้น เมื่อร้อยละ 90 ไม่ว่าจะกลุ่มไหนมา test นัยสำคัญ มันไม่นัยมีสำคัญ ที่เรียกว่า "hit ceiling" เวลาดูตัวเดียวๆ แล้วจะเข้าใจผิด แต่ที่จริงแล้วมันไป confound กับตัวแปรที่เขาศึกษาเรื่องการติดตาม

ทวงถาม ในการติดตามทวงถามมีผลแน่นอนว่าจะทำให้คนตอบกลับมามาก ตรงนี้จริง ๆ แล้ว การสรุปตรงนี้ผมก็ยังไม่แน่ใจและพอไปดูวิธีแล้วผมคิดว่า เพราะว่ามัน hit ceiling และ เพราะมันไปสู่ตัวแปรการติดตามทวงถามไม่ได้ เต็มๆ ผมจะชี้เรื่องปัญหาของการติดตามทวงถาม นั่นคือสภาพของงานวิจัยที่ผ่านมาว่า ถ้าเราจะวิจัยโดยกลุ่มเป้าหมายของเราเป็นครู โดยเฉพาะงานวิจัยส่วนมากจะเป็นครูมัธยมศึกษา เพราะเป็นกลุ่มที่เรา concentrate มีครูประถมอยู่บ้าง มีผู้ปกครองบ้าง ก็ค่อนข้างชัดเจนว่า มันมีข้อความรู้ที่เราจะใช้ได้ในการที่จะไปออกแบบสอบถามและเป็นทั้งในส่วนของคุณลักษณะของแบบสอบถาม เป็นในส่วนสิ่งเร้าที่เราจะใช้เพื่อให้ผู้ตอบนั้นตอบกลับมามากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นั่นคือประเด็นที่ผ่านมา

ประเด็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งผมได้เกริ่นไว้แต่ต้นว่าเรากำลังบุกไปในแนวที่ว่าอัตราการตอบกลับอย่างเดียว ไม่เพียงพอ เราก็พยายามที่จะดูเรื่อง **คุณภาพของคำตอบ** และตัวแปรที่เราสนใจคือ **ความจริงใจในการตอบ** เราสนใจว่าจะวัดตัวแปรนี้อย่างไร ในขณะนี้เราวัดโดยใช้ consistency index เป็นตัววัด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ได้แก่ งานวิจัยเรื่องรูปแบบคำตอบของอาจารย์มัธยมศึกษา พบว่าให้ตอบแบบ graphic ดีกว่าตอบแบบตัวอักษร นั่นคือ reliability ของข้อมูลที่ได้รับมาจะสูงกว่า แบบ graphic เป็นรูปแบบคำตอบที่ดีที่สุด การแจ้งให้ทราบล่วงหน้าทำให้คำตอบที่ได้รับมีความจริงใจสูงกว่าไม่แจ้งให้ทราบล่วงหน้า อย่างมีนัยสำคัญ และผมคิดว่านี่เป็นวัฒนธรรมคนไทย คือ ก่อนจะส่งมาซึ่งแบบสอบถามยาวๆ ผมคิดว่ายิ่งจำเป็นน่าจะต้องทำ คือ บอกเขาล่วงหน้าก่อนว่า งานวิจัยอันนี้เป็นอะไร มีความสำคัญอย่างไร ทุกที่แล้วทฤษฎีของเราจะไปบอกว่า จดหมายนำมันมาพร้อมกับแบบสอบถาม ทุกที่ จริง ๆ แล้วจดหมายนำควรจะนำมาก่อน แบบสอบถามยังไม่ควรไป คือสร้างความพร้อมให้เขาเสียก่อน การแจ้งให้ทราบล่วงหน้านี้ผมคิดว่าเป็นตัวแปรเชิงวัฒนธรรมที่ดีในการที่เราจะส่งแบบสอบถามให้เขาตอบ บอกเขาเสียหน่อย ซึ่งเปลืองค่าแสดมปีอีกไม่มากนัก บอกเขาเสียก่อนว่า งานวิจัยนี้เป็นยังไง อย่างไร สำคัญอย่างไร ทำไมท่านจึงเป็นกลุ่มตัวอย่างในการที่ตอบมีความสำคัญอย่างไรกับเรื่องนี้ ซึ่งผมกำลังจะทำวิจัยเรื่องหนึ่งกำลังจะส่งไปในสัปดาห์หน้านี้ จดหมายแจ้งให้ทราบล่วงหน้า หัวหน้าภาควิชาและคณบดีทั้งประเทศเป็นโครงการวิจัย ที่ทบวงมหาวิทยาลัยขอให้ศูนย์วิจัยนโยบายทำในการวางแผนบัณฑิตศึกษาในแผน 8 และแผน 9 เราก็จะ applied อันนี้ใช้ทันทีว่า แจ้งให้ท่านทราบล่วงหน้าก่อนแล้ว จึงจะส่งแบบสอบถามให้ท่านตอบ งานวิจัยนี้ยืนยันว่าตัวแปรนี้มีผลต่อคุณภาพของคำตอบ

สีของหมึกพิมพ์ เราก็พบ สีฟ้าหรือสีเขียว เป็นตัวแปรที่ทำให้ผู้ตอบตอบด้วยความจริงใจสูงกว่า สีแดง หรือสีดำ อันนี้ก็เป็นที่ประเด็น

ระยะของการติดตาม นี้แหละที่เราพบเมื่อปี 2533 และัญญา กำลังจะเสนอนิพนธ์ในปี 2536 ข้อมูลออกมายืนยันว่า การติดตามทวงถาม ทำให้คุณภาพของข้อมูลลดลงอย่างมีนัยสำคัญ นั่นก็คือว่า งานวิจัยของจรินทร์ และงานวิจัยของคนอื่นๆ และการสอนของนักวิจัย ตำราวิจัยทั้งหลาย บอกว่าการติดตามทวงถามเป็นเทคนิคที่สำคัญที่ต้องทำ แต่เราพบว่า การติดตามทวงถามได้ข้อมูลคืนมามากจริง แต่เป็นขยะ อันนี้เป็นงานวิจัยที่ checking ตำราและการวิจัยในทางสังคมศาสตร์ และทางการศึกษาที่ใช้เทคนิคแบบสอบถามเป็นอันมาก ถ้าเป็นขยะเราก็วิจัยต่อไปว่า ถ้าข้อมูลที่เป็นขยะจะก่อให้เกิดผลอะไรบ้าง ผมก็ทำการวิเคราะห์กับลูกศิษย์ว่า ถ้าเราแยกข้อมูลเป็น 2 ส่วน ข้อมูลส่วนหนึ่งเป็นข้อมูลที่มีความจริงใจในการตอบสูง กับข้อมูลอีกส่วนหนึ่งเป็นข้อมูลที่มีความจริงใจในการตอบต่ำ แล้วก็ factor analyse เรื่องลักษณะของคุณภาพครู ลักษณะครูที่ดี ปรากฏว่าข้อมูลที่วิเคราะห์จากการตอบที่มีความจริงใจสูง ได้ factor ที่เป็นไปตามทฤษฎีสูง ชัดเจนกว่า account variance ได้มากกว่าข้อมูลที่ได้มาจากความจริงใจต่ำ อันนี้ก็ชัดเจนว่า ความจริงใจในการตอบมีผลต่อ research findings มีผลต่อการวิจัย มีผลต่อข้อความรู้เพราะฉะนั้นตัวแปรในเรื่องของคุณภาพคำตอบ ความจริงใจในการตอบนี้ จึงเป็นตัวแปรที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อคุณภาพของผลวิจัย งานวิจัยนี้ได้รับรางวัลจากจุฬาฯ เมื่อปี 2535 ที่ท่านได้รับแจกเอกสารไปเป็นภาษาอังกฤษนั้นเป็นฉบับที่จุฬาฯ ให้รางวัลผมและคณะในการวิจัยเรื่องนี้ แล้วผมก็นำไปเสนอที่ต่างประเทศที่คนขอเอกสารมามากมาย เขาสนใจกันเป็นอันมาก

งานชิ้นที่ 5 เราทำอยู่และเพิ่งเสร็จ และผมให้บทคัดย่อไป จะนำเสนอในการประชุมครั้งที่ 9 อีก 2 ปีข้างหน้า เชิญมาฟังเรื่องนี้ ผลการวิจัยเราพบว่า มี interaction effects ระหว่างการจัดหน้า ความยาว และการให้สิ่งตอบแทน ต่อความจริงใจในการตอบนั่นก็คือว่า ถ้าเราต้องการให้ maximized ความจริงใจในการตอบสูงสุด จะต้องจัดหน้า จะต้องไม่ยาวมากและจะต้องให้สิ่งตอบแทนที่เป็น Token of appreciation อันนี้จะได้ความจริงใจสูงสุด โปรดติดตามการประชุมทางวิชาการครั้งที่ 9 อีก 2 ปีข้างหน้า สถานที่ที่ไหนจะแจ้งให้ทราบ

โดยสรุปก็คิดว่าเหมาะสมกับเวลา ก็อยากจะชี้ประเด็นว่า จากงานวิจัยขนาดนี้ได้ชี้แนะมากมาย เรื่องของการใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลว่า เราน่าจะต้องอาศัยเทคนิคต่างๆ จากงานวิจัยที่ได้ค้นคว้าต่างๆ เหล่านี้ไปใช้ ไม่ใช่เนี่ยจะสร้างแบบสอบถามก็สร้าง ก็ถามไปแล้วก็ส่งไป แล้วใช้กระดาษสี่ขีดๆ ของดี มันอาจจะต้องลงทุนบ้าง แต่การลงทุนที่มีคุณภาพของคำตอบ ทำให้ได้รับคำตอบกลับมา มาก แล้วก็คำตอบที่มีคุณภาพ เป็นคำตอบที่ผู้วิจัยอยากจะได้จริงๆ เพื่อให้ได้ข้อความรู้ที่ถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อความรู้ที่เป็นการชี้ขาดความถูกต้องของสิ่งต่างๆ ไม่ใช่สร้างความสับสนให้กับวงวิชาชีพและวงวิชาการ ผมคิดว่านี่เป็นความ

จำเป็นและคงจะต้องเอาข้อตกลงเบื้องต้นข้อหนึ่งออกไปว่า การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามนี้ ผู้วิจัย assume ว่าผู้ตอบตอบด้วยความจริงใจ การที่เราวิจัยแล้วดึงข้อตกลงเบื้องต้นให้หลุดออกไปจากงานวิจัยนั้นได้เพราะตอนนี้เรามีวิธีทำให้ผู้ตอบมีความจริงใจในการตอบสูง แต่อย่างไรก็ตามทั้งหลายทั้งปวงนี้เรายังไม่บังอาจที่จะสรุปไปยังประชากรอื่น นอกจากครูมัธยมศึกษาครูประถมศึกษาอยู่บ้าง แต่ถ้าเป็นครูอุดมศึกษา หรือเป็นผู้ปกครอง หรือเป็นนักเรียน หรือเป็นกลุ่มธุรกิจ คงต้องมีการค้นคว้าในเรื่องเทคนิคต่างๆ เหล่านี้ต่อไป ก็ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้อำนาจใจมาฟังกันในวันนี้ ก็หวังว่าการนำเสนอในวันนี้ 50 นาที ก็คงจะเป็นประโยชน์ และท่านสามารถนำไปใช้ได้ตามที่ท่านมุ่งหวัง ผมก็ขอขอบพระคุณ สวัสดีครับ

คำถาม

ผู้ถามคือ อาจารย์ธีระพงษ์ จัยมณี จากสงขลา สนใจทางงานวิจัยหลายๆ อย่าง 2 ปีมาแล้ว งานวิจัยจากสภาการศึกษาแห่งชาติที่ส่งไปก็อ่านเกือบทุกเรื่อง ผมสังเกตหรือได้รับแจ้งจากสื่อมวลชนว่า มีผลการวิจัยอย่างหนึ่งเมื่อไม่กี่วันมานี้ ประมาณ 2-3 เดือน ว่าผลการวิจัยนั้นได้วิเคราะห์วิจัยออกมาว่า มีหน่วยงานหนึ่งคอร์รัปชันมากที่สุด เมื่อคอร์รัปชันมากที่สุดแล้วทำให้ผู้ที่ได้รับการกล่าวหาที่มีการโต้ตอบ เขาตอบมาว่า การตอบนั้นเป็นหน่วยงานหนึ่งซึ่งมีการตอบน่าจะเป็น 1 ใน 3 ของการตอบกลับแบบสอบถามหรือมีคนตอบกลับมาเพียง 25% แต่ในการฟังของอาจารย์คราวนี้ในรูปแบบต่างๆ แล้ว อาจารย์บอกว่าร้อยละ 90 น่าจะมีความเชื่อมั่นอย่างยิ่ง แต่สภาพเป็นจริงแล้วสภาพงานวิจัยที่ถามนี้ ผู้ถามได้สังเกตแล้วความมี 90 นี้ค่อนข้างจะน้อย ในความเห็นของอาจารย์นี้ สภาพเป็นจริงที่เราควรที่จะวิจัยนี้ การตอบแบบสอบถามที่กล่าวที่ควรจะเป็นอย่างไรครับ

ศ.ดร.สมหวัง :

อันนั้นก็ก็เป็นข้อมูลสนับสนุนผมว่า เรื่องของการทำอะไรให้ผู้ตอบกลับในอัตราสูงเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องบุกเบิก แสวงหา และใช้เทคนิคพวกนี้ในการวิจัยมากขึ้นไม่ใช่ไม่พอใจบางทีไปสร้างความสับสนด้วย ถ้าอัตราการตอบกลับต่ำ มันขึ้นอยู่กับกลุ่ม กลุ่มบางกลุ่มหรือบางที่เขาใช้วิธีการเสนอชื่อครูดีเด่น คนที่จะเป็นครูดีเด่น สมมตินะ แล้วปรากฏว่าอาจารย์คนหนึ่งแกฉลาดมาก แล้วแกกล้าส่งแบบนี้ให้ลูกศิษย์ซึ่งอยู่ทั่วประเทศ ที่จริงวิเคราะห์ให้ดีปรากฏว่าเป็นลูกศิษย์ class ของอาจารย์เมื่อ 10 ปีที่แล้ว แต่ตอนนี้จบแล้วและอยู่ทั่วประเทศ เวลาที่บอกลูกศิษย์ให้เสนอชื่อมาชื่อคนนั้นมาท่วมท้นมาทุกที่ซึ่งดูเหมือนกระจายดีแต่ที่จริงอันนี้เป็นกา

manipulate ให้เกิดขึ้น แม้แต่จำนวนมาก อัตราการตอบกลับสูงก็ยังไม่มั่นใจ ถ้าอัตราการตอบกลับต่ำผมไม่มั่นใจ ผมคิดว่าโดยสภาพการณ์ถ้าต่ำกว่าร้อยละ 80 คงจะต้องไปวิเคราะห์ความเป็นตัวแทน ต้องไป test ความเป็นตัวแทนของประชากร ต้องไปทำอะไรต่ออะไรหลายอย่าง อาจจะต้องทำ nonresponse study ต้องการศึกษาวงก้นที่ไม่ตอบเพื่อยืนยันผล แต่ในงานวิจัยที่โด่งดังทั้งหลายนี้ส่วนมากถ้าวิจารณ์ในเชิงของอัตราการตอบกลับก็เห็นด้วยกับอาจารย์ว่ามันต่ำกว่าเกณฑ์ค่อนข้างมาก แต่ว่าบางทีเขาก็ไม่ค่อยสนใจ methodology กันนัก มันจะไปสนใจผล ซึ่งจริงๆ แล้วการสนใจผลนี้ แย้งเขาไม่ได้เลย เพราะว่าวิธีการสอบถาม เขาบอกว่าถ้าพูดถึงพรรคการเมืองที่รองรับชั้น ท่านนึกถึงพรรคอะไรมากที่สุด อันนี้ในทางจิตวิทยาใช้ได้ Association theory นึกถึงอะไร นึกถึงหน่วยงานอะไรมากที่สุด เขาก็นึกถึงนะ ผลมันก็ออกมาเช่นนั้น แต่ถ้าพรรคการเมืองจะวิจารณ์งานวิจัยขั้นนี้ก็ต้องไปวิจารณ์เรื่องความเป็นตัวแทนของคนที่ตอบกลับมา ถ้าเขาศึกษาให้ดี เขาก็จะมีข้อประเด็นตรงนี้ไม่น้อยทีเดียวที่เขาจะพูด แต่จะไปแย้งว่า ผลวิจัยไม่จริง เราไม่ได้เป็นเช่นนั้น ยิ่งแย้งมาก ยิ่ง confirm นี่เป็นประเด็นที่เขาไม่รู้จักแย้ง แย้งที่ผลไม่ได้ ต้องแย้งที่วิธีการ การใช้แบบสอบถาม เรื่องเทคนิคพวกนี้จึงมีความสำคัญมาก เพราะจุดนี้เป็นจุดยืนของงานวิจัย

คำถาม :

นายคำ ไบกันคำ อาจารย์โรงเรียนตระการพิชผล จังหวัดอุบลราชธานี ขณะนี้กำลังทำปริญญาเอกอยู่ที่ประเทศอินเดีย มีข้อมูลบางอย่างมาสนับสนุนข้อค้นพบของท่าน ศ.สมหวัง ซึ่งเป็นอาจารย์เก่าของผม คือขณะนี้ผมกำลังทำวิจัยอยู่ สิ่งที่ผมค้นพบคือผมส่งแบบสอบถามไปให้ทั้งผู้ปกครอง นักเรียน ครู ผู้บริหาร ปรากฏว่า ที่เก็บได้ตอนนี้ ผู้ปกครองนักเรียนที่มีการศึกษา (เท่าที่วิเคราะห์ตอนนี้) มากที่สุด คือ ป.4 และ มศ.3 มีนิดหน่อยตอบมาตอนนี้ได้ 80% แต่ครูที่วุฒิสูงสุดปริญญาตรีตอบมาตอนนี้ 50% ซึ่งผมกำลังเป็นร้อนเป็นหนาวอยู่ขณะนี้ ผมก็อธิบายปรากฏการณ์สิ่งเหล่านี้ไม่ถูกเหมือนกัน ก็เลยอยากจะทำให้ข้อมูลสนับสนุนท่านอาจารย์และอยากแสดงทัศนะต่อวงวิชาการไว้ตรงนี้สักนิดหนึ่งคือประทับใจท่าน ศ.สมหวัง มาก ที่ประทับใจไม่ใช่เพราะท่านเป็นอาจารย์เก่ามาก่อน คือท่านเป็นนักวิจัยที่มองงานวิจัยอย่างกว้าง ท่านไม่ได้ใส่แว่นแบบที่ท่านพูดเมื่อสักครู่นี้ คือประทับใจที่ท่านพูดว่า งานวิจัยที่เกี่ยวกับแบบสอบถามนี้ยังจะสร้างบัณฑิต มหาบัณฑิต ดุษฎีบัณฑิตต่อไปอีกมาก ผมก็เห็นด้วยว่างานวิจัยหลายๆ อย่างจะต้องสร้าง methodology มันจำเป็นแต่ในขณะเดียวกัน ถ้าเรามามองงานวิจัย งานวิจัยคืออะไร? คือเครื่องมือในการแก้ปัญหาใหม่? แล้วเรามีปัญหาอะไร เราสนใจอะไร methodology อะไรที่จะนำไปตอบปัญหาเหล่านั้น

นั่นคืองานวิจัยที่เราจะต้องทำ แล้วผมก็อยากจะให้ข้อมูลอีกนิด ผมไปอ่านงานวิจัยที่มหาวิทยาลัยปูนา ประเทศอินเดีย เขาวิจัยเรื่องอะไรรู้ไหมครับ? เขาวิจัยภาวะกระเป๋ของ เด็กประถมศึกษา มันเป็นเรื่องที่ตลกมากสำหรับนักวิชาการที่จุฬาย หรือ มศว. ผมเชื่อว่านิสิต มหาบัณฑิตเสนอ proposal อันนี้ไปต้องไม่ผ่านแน่ๆ แต่ผมไปอ่านผลการวิจัยแล้ว มันเป็นเรื่องจำเป็นเพราะได้รู้ข้อมูลว่า มันมีการอะไรบ้างเพื่อที่จะไปกำหนดในหลักสูตร material ของหลักสูตร เนื้อหาวิชา หนังสือเรียนสำหรับเด็ก ว่ามันมีความเหมาะสมไหม ซึ่งทั้งที่จริงๆ แล้วเมืองไทยเราขณะนี้กำลังประสบปัญหา เด็ก ป.1 หอบกระเป๋เหล่านี้ใหม่ อยากเสนอต่อ วรวิชาการไว้ และอยากย้ำว่า methodology เราต้องพัฒนาต่อไปอีก

คำถาม :

สุจินดา ม่วงมี ตามที่ท่านอาจารย์ได้พูดถึงการให้สิ่งตอบแทน ท่านบอกว่าการให้สิ่งตอบแทนนั้น จากผลงานของคุณอัญชลี ได้ยืนยันว่าการให้สิ่งตอบแทนนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลการตอบกลับค่อนข้างสูง ไม่ทราบว่าคุณอาจารย์ได้ติดตามเกี่ยวกับการวิจัย ได้พูดถึงหรือเปล่าว่า สิ่งตอบแทนที่ดีนั้นเขาใช้อะไรบ้าง

ศ.ดร.สมหวัง :

ก่อนที่เขาหาว่ามีสิ่งตอบแทนอะไรบ้าง เขาได้มีการสำรวจ และผลการสำรวจพบว่าครูอยากได้หนังสือ นอกจากนี้ก็มีปากกา มีครั้งหนึ่งเคยให้ปากกาที่สลักว่า “ขอขอบพระคุณในความร่วมมือในการวิจัย” และมีลายเซ็นผมแจกให้ไป ก็คิดว่าคราวที่แล้วแจกหนังสือ คราวนี้มีปากกาแจกไปอีก นี่คือนี่ที่ได้จากการ survey แล้วก็พบว่าครูก็ตอบมาว่านี่คือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเขา และผมคิดว่าน่าจะจริง เพราะครูก็ได้อ่านหนังสือหนังสือหนึ่งหาเพื่อนำความรู้ไปใช้สอนลูกศิษย์ และมีงานวิจัยที่ยืนยันว่าถ้าเราจะให้สิ่งตอบแทนที่เป็น Token of appreciation ที่ได้ผลก็ต้องตรงกับที่เขาอยากได้ ถ้าไม่ตรงก็จะมีผล

คำถาม :

จากคำถามแรกที่อาจารย์บอกว่าประมาณ 80 ผลออกมาว่าถ้าต่ำกว่า 80 คงจะวิจัยตัวแทน การเป็นตัวแทน ตรงนั้นไม่ตั้งใจ มาตั้งใจตรงที่ว่า แบบสอบถามนี้ให้ตอบด้วยความจริงใจ ผู้ถามได้ตอบแบบสอบถามไม่น้อยกว่า 10 ครั้งแล้วในช่วง 2-3 เดือนมานี้ เราวัดก่อน

ข้างลำบากในเรื่องของความจริงใจ และอีกประเด็นหนึ่งที่อาจารย์บอกว่า แบบสอบถามควรจะ เป็นสี่ส้น แต่ผลการวิจัยของเราที่ออกมา เช่น วิทยานิพนธ์ ที่เราแนบในภาคผนวก เราไม่ได้ ใส่สี่ส้นลงไปเลย อยากทราบความคิดเห็นของอาจารย์

ศ.ดร.สมหวัง :

ก็ถึงต้องมาพูดวันนี้ คือ ลูกศิษย์ผมก็ตั้งข้อสังเกตว่า ที่นี้ก็ทำวิจัยเกี่ยวกับเทคนิค อะไรเยอะแยะ แต่สภาพความเป็นจริงของการใช้แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้เหมือนเดิม มัน เหมือนมากแล้วที่ผมเอาประสบการณ์จริงๆ เท้าที่พบในช่วง 2 เดือนมา ก็จริงๆ ไม่ กระตุกกระตักเลยถึงไม่ดี แต่การ design ความประณีต ยังอยู่ในขั้นซึ่งไม่เป็นที่น่าพอใจและ ประเด็นเรื่องความจริงใจ อาจารย์ก็สนับสนุนผมว่า มันไม่ใช่วัดง่าย แต่เรามีความมุ่งมั่นว่าจะ หาวิธีวัด และตอนนี้เราใช้ consistency ก็คือวัดด้วยคำถามคู่ขนาน 15 คู่ แล้วก็ดูซิว่าเขา ตอบคำถามเดียวกันนี้เหมือนกันไหมถ้าเขาตอบคำถามเดียวกันเหมือนกัน เราค่อนข้างมั่นใจ ว่าเขาตอบด้วยสติปัญญา ด้วยความตั้งใจ แต่ว่าถ้าเขาตอบคำถามเดียวกันคู่เดียวกันด้วยคำ ตอบคนละอย่าง นั่นก็แสดงว่าความจริงใจคงจะต่ำ เราได้เอาวิธีวัดความจริงใจเหล่านี้ และ ตอนนี้ลูกศิษย์อีก 3-4 คน ก็จะทำวิจัยเรื่อง ความเป็น positive และ negative ของ item ถ้า vary item ในสัดส่วนต่างๆ กัน ดูซิว่า ผลของความจริงใจในการตอบจะเป็นอย่างไร แต่ผมก็ อยากจะได้วิธีของแสนภูมิ อย่างที่ผมพูด ว่างๆ จะต้องไปคุยกับเขาหน่อย ไปหาหมอผ่าตัด นั่นคือวิธีที่ดีที่สุดคิดว่าคงมี แต่เราต้องแสวงหากันต่อไป และอยากจะชักชวนให้พวกเราที่สนใจพยายามช่วยกันหาวิธีว่าทำอย่างไรถึงจะรู้ว่าเขาตอบอย่างจริงใจเพราะไม่เช่นนั้นมัน เป็น ขยะแน่นอน เราเอามาวิเคราะห์ห้อย่างไรมันก็เป็นการตกแต่งขยะให้มีรูปทรง มันเป็นภาพลวงตา ของเรามากยิ่งขึ้น สร้างความสับสนให้วงวิชาการมากขึ้น ถ้าข้อมูลเราไม่ถูกต้อง ผมจึงอยาก จะย้ำในประเด็นนี้ ขอคุณยิ่ง

ผู้ดำเนินรายการ : (รศ.ดร.ณัฐพงษ์ เจริญทิพย์)

เป็นที่น่าเสียดายเวลาซึ่งมีจำกัด ความยิ่งใหญ่ของวิทยากรกับเวลาที่มีความสัมพันธ์กัน เป็นลบ ถ้าน่าสนใจก็ติดตามอาจารย์เอาเองได้จากที่ต่างๆ โดยตรงและโดยอ้อม โดยอ้อมก็ จากลูกศิษย์ ลูกหา หรือจากเอกสารตำราที่อาจารย์เขียนไว้ รวมทั้งติดตามผลงานที่อาจารย์ และคณะจะได้เสนอในโอกาสต่อไป ผมเชื่อมั่นว่าท่านทั้งหลายในที่ประชุมนี้คงจะมีข้อยุติ โดย ไม่ต้องทำการสอบถามแต่ประการใดว่า การบรรยายของท่านอาจารย์ ดร.สมหวัง ในวันนี้

เต็มไปด้วยคุณค่าและเป็นการเชื่อมต่อระหว่างทฤษฎีกับแนวปฏิบัติ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้วิจัย ที่จะทำต่อๆ ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยที่ใช้แบบสอบถาม ผมมีเวลาน้อยมากที่จะขอบคุณอาจารย์ เดี่ยวหลังเที่ยงอาจจะคุยกันใหม่ ในนามของ สกศ. และ มศว. ประสานมิตร รวมทั้งผู้เข้าประชุมในที่นี้ ขอขอบคุณอาจารย์เป็นอย่างสูง และขอเชิญอาจารย์กรุณายืนขึ้น และรับของที่ระลึกจากเราครับ

(ถอดความจากเทปบันทึกเสียงการบรรยายพิเศษ เรื่อง เทคนิคการใช้แบบสอบถามสำหรับการวิจัยทางการศึกษา โดย ศ.ดร.สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ ในการประชุมทางวิชาการเรื่อง การวิจัยทางการศึกษาและการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ครั้งที่ 8 ณ มศว.ประสานมิตร วันที่ 17 กันยายน 2536 เวลา 9.00-10.00 น. โดย นางสมศรี กิจชนะพานิชย์)